

ЗВІТ
про результати службового відрядження за кордон делегації
Державної установи «Центр пробації» до Королівства Норвегія
(навчальний візит з вивчення системи виконання покарань та
пробації, Норвегія, м. Берген, 24–28 вересня 2018 року)

За організаційного сприяння Норвезьких радників з питань верховенства права в Україні (NORLAU Проект Пробації) представники Державної установи «Центр пробації» здійснили навчальний візит до Директорату виправної служби Королівства Норвегія з 24 по 28 вересня 2018 року з метою отримання знань та інформації про діяльність служби пробації у Норвегії, нагляд за правопорушниками, які відбувають покарання у громаді, реінтеграцію осіб, що відбувають покарання у виді позбавлення волі та міжвідомче співробітництво.

До складу української делегації входили:

Артем Бабак, заступник начальника відділу міжнародного співробітництва Державної установи «Центр пробації»;

Марина Гричанюк, начальник філії Державної установи «Центр пробації» у Харківській області;

Ольга Якименко, начальник Білоцерківського міськрайонного відділу філії Державної установи «Центр пробації» у м. Києві та Київській області.

Від NORLAU Проект Пробації участь брали:

Віллі Гілл, керівник проекту;

Сірі Фьортофт, керівник установи виконання покарань;

Анна Тараненко, проектний менеджер з юридичних питань;

Олександр Гурін, проектний менеджер з юридичних питань.

Під час перебування у західному регіоні Норвегії делегація Центру пробації провела робочі зустрічі з керівництвом та фахівцями Директорату норвезької виправної служби (на регіональному рівні), в'язниці Бйоргвін, Half-way house, офісу пробації м. Бергена та Центру по роботі з наркозалежними правопорушниками м. Бергена.

У західному регіоні Норвегії функціонують 5 в'язниць, 3 офіси пробації, Центр по роботі з наркозалежними правопорушниками та Half-way house.

Виправна служба

DIRECTORATE OF NORWEGIAN
CORRECTIONAL SERVICE

Директорат Виправної служби Норвегії (KDI) входить до складу Міністерства юстиції та громадської безпеки Королівства Норвегія, що відповідає за збереження і розвиток основних гарантій верховенства права.

Директорат Виправної служби Норвегії (KDI) забезпечує:

законність під час затримання та виконання покарань, що пов'язані з позбавленням волі;

дотримання безпеки всіх громадян;

запобігання скоєнню повторних злочинів шляхом надання правопорушникам, за їхньою власною ініціативою, можливості змінити злочинну поведінку.

Відповідно до норвезького законодавства про виконання покарань, вирок має виконуватися з урахуванням його мети:

попередження скоєння нових злочинних діянь;

заспокоєння суспільства;

забезпечення задовільних умов для ув'язнених.

Відповідно до норвезького законодавства, суд, який виносить вирок, не скасовує жодні інші права. Отже, засуджений має ті самі права, що й будь-які інші мешканці Норвегії. Жодна особа не має відбувати покарання в більш суворих умовах, ніж це необхідно для безпеки громади, тому до правопорушників застосовується найнижчий з можливих режим безпеки. Життя у в'язниці під час відбування покарання має бути максимально схожим на життя на волі.

Можливість реалізації цих принципів, звичайно, обмежується міркуваннями безпеки, структурою управління виправних закладів, відмінностями в самих в'язницях та в персоналі, інфраструктурними і фінансовими ресурсами. Але все ж таки існує основний принцип, відхилення від якого мають бути обґрунтовані. Вам потрібна причина, щоб відмовити засудженому в його правах/не надати їх.

У Норвегії існує лише відомчий і громадський контроль за діяльністю виправної служби.

Унаслідок географічного розташування країни та низької щільності населення, у поєднанні із прагненням давати правопорушникам можливість відбувати покарання максимально близько до місця проживання, існує необхідність у достатньо великій кількості в'язниць.

Паркан в'язниці Бйоргвін

У Норвегії функціонує 43 в'язниці в різних місцях (у 61 населеному пункті), майже на 3 900 камер. Дві третини з них є в'язницями суворого режиму. У найбільшій в'язниці (Уллерсмо) 400 камер, у найменшій – лише 13; середня кількість становить 70 камер. У середньому на одного засудженого розраховано камеру на 11 м².

У установах виконання покарань із засудженими працюють педагоги, музичні терапевти, філософи та ін.

У країні немає спеціальних в'язниць для досудового утримання. Особи, які взяті під варту, можуть вимагати ізоляції від засуджених

Вхід до в'язниці Бйоргвін

правопорушників, або можуть утримуватись у приміщеннях, що призначені для засуджених осіб.

Найдовший термін ув'язнення в Норвегії становить 21 рік, хоча новий кримінальний кодекс передбачає максимальний термін ув'язнення тривалістю 30 років, за злочини, що належать до геноциду, злочини проти людства та деякі інші військові злочини.

Середній термін ув'язнення становить близько 8 місяців. Понад 60 % остаточних вироків, що пов'язані з тюремним ув'язненням, передбачають терміни менше ніж 3 місяці, і майже 90 % — менше року.

У Норвегії практично не відбувається втеч із в'язниць; більше як 99 % усіх ув'язнених, які залишають пенітенціарну установу за відповідним дозволом, повертаються вчасно.

Персонал

Нині в службі пробації працює приблизно 325 штатних співробітників.

15 підрозділів пробації розташовано в 40 населених пунктах.

У західному регіоні функціонують три офіси пробації на чолі з головним офісом у м. Бергені, в яких працюють 35 співробітників.

Співробітники служби пробації здійснюють нагляд за засудженими, забезпечують виконання умов домашнього арешту, з електронним моніторингом чи без нього, та складають досудові доповіді.

Підрозділи пробації відповідають за реалізацію програм: попередження вадіння в нетверезому стані, «Управління гнівом», Vinn (програму для жінок), програму розвитку життєвих навичок.

У виправних установах працює близько 3 275 штатних працівників.

Пенітенціарний персонал у Норвегії проходить дворічне навчання в Академії персоналу (KRUS), де одержує повну заробітну плату та вивчає різні предмети, такі як психологія, кримінологія, право, права людини та етика.

Пенітенціарний персонал у Норвегії неозброєний; штат нараховує приблизно 40 % жінок.

Порівнюючи з Україною, персонал норвезької виправної служби має широке коло повноважень, та менше залежить від керівництва.

Відбування покарання

Поступове переведення з пенітенціарної установи суворого режиму до установи з менш суворим режимом здійснюється з допомогою реабілітаційних центрів (домів на півдороги – half-way house), і завершується відбуванням покарання за межами в'язниці, якщо інше не зумовлено міркуваннями безпеки.

Пробація і виправні служби намагаються організувати процес, в якому відбування покарання коригується з урахуванням індивідуальних потреб і ресурсів, якщо міркування безпеки не передбачають іншого.

Виправні служби мають можливість забезпечити виконання вироку суду різними способами та з різним змістом.

Безумовне тюремне ув'язнення здійснюється шляхом розміщення в установах з різними видами рівнів суворості.

Існує можливість відбування терміну покарання, повністю або частково, у лікувальній або спеціалізованій установі, коли пенітенціарна система не може впоратися з особливими проблемами, які має правопорушник; зокрема серйозна залежність від наркотиків.

Half-way house

У Норвегії існує спеціальний вид установи виконання покарань – half-way house. У ній правопорушники відбувають останню частину покарання перед умовно-достроковим звільненням. Основні принципи функціонування установи: гарантія безпеки, довірливі стосунки із засудженими та динамічна безпека.

З кожним правопорушником окремих куратор проводить роботу щодо того, як знову навчитися жити у відкритому суспільстві (оплата комунальних послуг, купівля товарів, користування транспортом, приготування їжі, побут).

Кожного тижня засуджені складають план на наступний тиждень, спочатку з допомогою куратора, потім самостійно.

У half-way house м. Бергена одночасно можуть відбувати покарання приблизно 20 осіб, щороку по обліку установи проходить приблизно 30 правопорушників. У кожного з них є окрема кімната з гарними умовами для проживання (окремих туалет, кухня, телевізор та ін.). Для норвежців дуже важливо мати власне місце проживання і це право громадян поважають. Разом із тим в одній кімнаті може проживати подружжя (але без дітей), у разі якщо вони скоїли злочин разом.

Серед персоналу постійно на робочому місці є 2 соціальні працівники, які працюють позмінно по 7–8 годин. Будинок знаходиться недалеко від центру міста, без парканів, замкнених дверей чи охорони. На випадок надзвичайних ситуацій є тривожні кнопки. Приблизний час прибуття поліції у випадку тривоги – 10 хвилин.

Правопорушники не можуть просто проживати в установі, вони мають працевлаштуватись, що не викликає особливих складнощів, оскільки держава платить правопорушнику зарплатню за перший період його роботи (у середньому 6 місяців). Виправна служба підписує з роботодавцем контракт, що гарантує його безпеку.

Засуджені мають право щотижнево проводити до 10 годин за межами установи. Окрім того, їм дозволяється у вільний від роботи час, запрошувати до себе родичів або друзів на вечерю, перегляд фільмів та ін.

*Вхід до кімнати
правопорушника, Half-way house*

Щодня здійснюється тестування на вживання алкоголю та наркотичних речовин. У разі порушення порядку й умов відбування покарання, засудженого направляють до установи виконання покарань, за рішенням персоналу half-way house.

За 12 років існування установи лише 2 правопорушника намагались вчинити втечу.

У найближчій перспективі Директорат виправної служби планує передати установи такого типу до підпорядкування напряму пробації. В Україні варто звернути увагу на норвезький досвід у частині підготовки засуджених до звільнення, з огляду на перспективу надання повноважень нагляду за засудженими, які будуть звільнитись умовно-достроково. На думку норвезьких експертів, half-way house – це найважливіше місце серед установ виконання покарань, оскільки після нього набагато простіше працювати з людиною на пробації.

Центр по роботі з наркозалежними правопорушниками

У Норвегії для роботи з наркозалежними правопорушниками у громаді існує спеціальний офіс пробації – Центр по роботі з наркозалежними правопорушниками. Центр створено з урахуванням досвіду Ірландії, Шотландії та США 2006 року. 10 років проект проходив пілотування. У реалізації лікувальної програми задіяні суд, прокуратура, поліція, навчальні установи, громадські та волонтерські організації, заклади охорони здоров'я і соціальної допомоги.

У процесі роботи фахівці допомагають клієнтам пробації у навчанні, лікуванні, вирішенні фінансових питань, разом займаються спортом, творчою діяльністю, та ін.

Відповідно до статистики 60 % засуджених мають проблеми з наркотиками. Показник повторної злочинності у наркозалежних набагато вищий за інших.

Засуджені за насильницькі злочини та особи, які засуджені за збут наркотичних речовин, до Центру по роботі з наркозалежними правопорушниками не потрапляють.

Домашній арешт

До половини строку покарання згідно з вироком, особи засуджені до безальтернативного позбавлення волі на нетривалий строк (до 4 місяців), можуть відбувати покарання вдома.

Електронний моніторинг

Повний термін покарання у виді тюремного ув'язнення до чотирьох місяців може бути замінено виправною службою на домашній арешт, зі здійсненням моніторингу з допомогою електронного браслета.

Домашній арешт з електронним моніторингом також є можливою альтернативою останнім чотирьом місяцям покарання у виді більш тривалого строку позбавлення волі.

У Норвегії застосування електронних браслетів впроваджено 2008 року на базі 6 пілотних регіонів, придбане обладнання використовують донині. 2014 року електронний моніторинг упроваджено на національному рівні. Моніторинг здійснюють спеціальні працівники, які чергують по 7 годин. У нічний час чергування несе спеціальна група на національному рівні, яка відслідковує сигнали з усієї країни.

Електронний браслет

Сьогодні на електронному моніторингу у Західному регіоні країни перебуває 66 осіб. Рішення про призначення моніторингу ухвалюють працівники офісу пробації. В основному на електронний моніторинг потрапляють нетверезі водії та шахраї.

Персонал офісу пробації розглядає заяви, після чого запрошують засуджених, які відповідають критеріям на інтерв'ю. У разі позитивного висновку справу передають координатору, після чого налаштовують сигнал у мешканні правопорушника.

Суб'єкти пробації двічі на тиждень роблять тест на вживання алкоголю. Правопорушники зобов'язані бути зайнятими на навчанні або роботі від 20 до 40 годин на тиждень та з'являтися до офісу пробації. Засуджені мають право 5 годин на тиждень проводити поза межами дому, наприклад, для здійснення покупок та ін.

У разі порушення порядку й умов відбування покарання, засудженого направляють до установи виконання покарань, за рішенням персоналу офісу пробації.

Як міра запобіжного заходу електронні браслети не застосовуються.

Умовно-дострокове звільнення

Умовно-дострокове звільнення може бути застосовано після відбування двох третин терміну покарання (мінімум 74 дні). У випадку умовно-дострокового звільнення засуджений повинен регулярно з'являтися до

підрозділу пробації, утримуватися від вживання алкоголю та виконувати всі інші відповідні умови, передбачені для звільнених умовно-достроково.

Рішення про застосування умовно-дострокового звільнення ухвалює керівник установи виконання покарань.

Досудові доповіді

У Норвегії існують різні види досудових доповідей у залежності від обвинувачення. Наприклад, для нетверезих водіїв існує спеціальна методика складення досудової доповіді, де визначається мотив, чому особа сідає за кермо у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Визначається готовність до зміни поведінки та наявність алкогольної або наркотичної залежності.

Правопорушник має можливість бачити монітор офіцера пробації, який проводить з ним роботу (принцип довіри)

Ініціювати підготовку досудової доповіді може суд, прокуратура або сторона захисту. Час на складання досудової доповіді не обмежено законодавством, у середньому передбачається 2 місяці на підготовку.

Однак існують проблеми щодо строків підготовки досудових доповідей для неповнолітніх. Оскільки такі провадження є пріоритетними, середній строк для підготовки, який запитує ініціатор складає близько 2 тижнів, що є недостатнім для належного виконання.

Тому дуже часто суд переносить засідання для доопрацювання досудової доповіді.

Багато інформації про обвинувачення персонал пробації отримує від поліції. У висновку досудової доповіді, у випадку призначення покарання, містяться пропозиції щодо призначення виду покарання.

Вирок із відстроченням виконання

Засуджений уникає в'язниці, доти доки виконуються певні умови; суд вирішує, що цими умовами можуть бути зустрічі з фахівцями пробації, перебування в певному місці, отримання освіти, утримання від вживання алкоголю та інші умови. Вимога щодо того, щоб правопорушник не вчиняв нових кримінальних злочинів протягом випробного терміну завжди є обов'язковою. Тривалість іспитового строку, у середньому, становить 2 роки.

Програма для нетверезих водіїв

Існує альтернатива покарання для нетверезих водіїв, 21 день у в'язниці або проходження програми на пробації (12 тижнів групових занять за 10 місяців).

Діяльність пробації спрямована не на боротьбу з алкогольною або наркотичною залежністю, а з мотивацією бути за кермом у стані сп'яніння.

Винесення вироків неповнолітнім

Для неповнолітніх правопорушників, настання кримінальної відповідальності починається з 15 років. Для утримання таких осіб засновані 2 спеціальні установи, що характеризуються дуже високим співвідношенням персоналу та ув'язнених і підходом, який передбачає залучення спеціалістів різних професій.

Неповнолітні особи віком до 18 років, які вчиняють повторні та тяжкі злочини, мають пройти «рекуперативний» процес у суді. Цей процес відбувається з участю членів сім'ї та друзів, потерпілих і апарату підтримки, його результатом є вирок, який ураховує конкретні обставини справи.

Громадські роботи

Громадські роботи є альтернативою тюремному ув'язненню. Особа засуджується до надання послуг чи допомоги громаді, участі в діяльності чи програмах на певну кількість годин протягом установленого періоду.

Громадські роботи присуджуються судом і можуть тривати від 30 до 420 годин. Підрозділ пробації, що відповідає за відбування покарання, зустрічається з правопорушником і встановлює зміст терміну покарання. Він може складатися (частково) з неоплачуваної роботи та інших видів діяльності, які вважаються важливими для попередження скоєння повторних злочинів окремим правопорушником.

Такий вид покарання застосовується, зокрема, до неповнолітніх правопорушників або до правопорушників, хворих на наркоманію чи алкоголізм, які проходять реабілітацію.

Під час призначення покарання у виді громадських робіт, судді не ставлять за мету зробити соромно правопорушникам, вони не прибирають сміття, для цього є інші робітники. Засуджені до громадських робіт виконують іншу суспільно корисну роботу, зокрема залучаються до будівництва традиційних норвезьких будинків, або реставрації інших будівель.

Якщо правопорушник учиняє новий кримінальний злочин або не

Кімната очікування в офісі пробації м. Бергена

виконує громадські роботи, суд може винести рішення про повне або часткове відбування покарання у в'язниці.

Штрафи

Можуть використовуватись як окремий вид покарання або у поєднанні з покаранням у виді позбавлення волі.

Якщо правопорушник засуджується до позбавлення волі, вирок суду в частині штрафу не набуває негайної чинності.

Отже, штрафи застосовуються лише у деяких випадках та у зв'язку із призначенням покарання з іспитовим терміном, щоб посилити вплив вироку.

Іноземні громадяни

Тиск на виправну систему за останні роки посилюється внаслідок зростання кількості іноземців у в'язницях Норвегії. Це створює низку проблем для персоналу, що пов'язані з мовою, релігією та культурою. Крім того, частина представників цієї категорії містить в собі більш-менш професійних кримінальних злочинців, які можуть представляти нові, більш серйозніші проблеми стосовно безпеки у в'язниці, кримінальної діяльності на території самої в'язниці та поза її межами, а також залучення до злочинної діяльності неповнолітніх правопорушників.

Превентивне утримання

У Норвегії існує можливість винесення рішення про превентивне утримання. Така санкція застосовується судом щодо небезпечних і психічно здорових правопорушників, коли звичайний вирок з позбавленням волі на певний час не вважається достатнім для захисту суспільства.

Превентивне утримання застосовується до осіб, які звинувачуються в злочинах, що становлять загрозу життю, здоров'ю чи свободі інших людей, та щодо яких існує значний ризик повторного скоєння злочину аналогічної тяжкості. По закінченні мінімального періоду превентивного затримання проводиться оцінка подальшої небезпечності правопорушника. У разі підтвердження небезпеки період утримання може бути подовжений судом на строк до п'яти років. Через певний час процедура повторюється і превентивне утримання, в принципі, може трансформуватись у довічне ув'язнення. Виправна служба несе відповідальність за тісне співробітництво з правопорушником у напрямі зменшення його рівня ризику.

Неосудність

До осіб, які визнаються неосудними внаслідок серйозних психічних розладів, зокрема до осіб, які на момент скоєння злочину не усвідомлювали значення своїх дій і не могли керувати ними, може застосовуватись обов'язкове психіатричне лікування. Отже, за них несе відповідальність медична установа, а не виправна служба.

Висновки та пропозиції за результатами службового відрядження:

1. У ході відвідування зазначених закладів та установ вивчено досвід організації роботи Директорату виправної служби Королівства Норвегія, роботи з правопорушниками в установах виконання покарань та підрозділах пробації, що є корисним для подальшого розвитку пробації та діяльності уповноважених органів з питань пробації, а також діяльності Робочих груп пілотних регіонів NORLAU.

2. Урахувати норвезький досвід для удосконалення інституту умовно-дострокового звільнення, зокрема до перспективи застосування пробаційного нагляду до умовно-достроково звільнених в Україні.

3. Урахувати норвезький досвід для удосконалення роботи із наркозалежними суб'єктами пробації в Україні, зокрема щодо впровадження державних реабілітаційних програм.

4. За сприяння NORLAU Проект Пробації продовжити роботу в напрямі впровадження електронного моніторингу на пробації в Україні відповідно до завдань визначених у стратегічних документах (опрацювати можливість укладення Меморандуму про співробітництво між Норвегією, Латвією та Україною в частині вивчення позитивного досвіду застосування електронного моніторингу).

5. З метою розповсюдження позитивного досвіду норвезької виправної системи розмістити даний звіт на сторінці Facebook «Пробація в Україні» та сайті <http://www.probation.gov.ua/>.

**Заступник начальника відділу
міжнародного співробітництва**

А. К. Бабак

09.10.2018